

Tartu ülikool

Fold 55

Nim. 3

s. 79

Karm, H. Joh.

Kursi kihelkonna kiriklikkudest
mälestusmärkidest. Tartu
ülikooli üliõpilase töö juhendaja
(prof. O. Sild) mälestus

1929

71 l., pfoto, 23 juun. ja

7 jälgendiga

F 55, nim. 3, s. 79

Pildistatud luige kummed.

Olemasolevate ja endiste esemete
kohta ei ole küllalt selgust.

Wahkama ühenduse määratud
sõnanduse ja teatanduse
järele võiks arvusele võtta
17/XI 1929. O. Silm

31221

V-45

Kursi kihelkonna kirik-
likkudest mälestus-
märkidest.

Registreeritud :
H. Joh. Karmo.
stud. theol.
1929 aastal.

Kurvi kirik
sügisel 1929 aastal.

Kursi kiriku

1648—1871

1872—1922

50 aastase
pühitsemise mälestuse pühaks

Kui armsad on sinu hooned, wägede Jehoowa!
Õndsad on need, kes sinu kojas elavad, nemad
kiidavad sind alati.

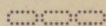
Laul. 84, 2, 5.

I.

Wiisil: Sull', sull', Jehoowa, tahan laulda. 152.

1. Nüüd rõõmupäew on kätte tulnud,
Mül meie sinu heldust kiidame,
Et ja meil', Isjand kaitsjaks olnud
Ja püha koda hoidnud heldeste.
Mii mitu aastat olid temaga,
Oh anna, et weel kaua seisjaks ta!
2. Kes jõuab seda kuulutada,
Mis armu kõik ja meil' siin paigas ann'd!
Su sõna näitas elurada,
Su sakrament on hinge kosutand,
Siin oleme su püha palge ees
Sind kummardamas waimu, tõe sees.

3. Siin armutiwa all meid hoidsid,
Kui tahtsime sust ära eksiä,
Meid hingewaga siin toitsid,
Kui süda kippus ära nõrkema,
Kõik kurjad kuulsid manitsuse healt
Ja wagad saiwad rõõmu sinu käelt.
4. Sest, kogodus, nüüd kiida Loojat
Ja oma heldet Õnnistegijat.
Sa palu oma õnnetoojat,
Et ta ei tõmbaks ära oma kätt,
Waid püha koda täidaks Waimuga
Ja pühitseks sind omaks templiks ta.

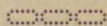

II.

Omäl wiisil. 316.

1. Üks kindel linn ja warjupaik
On meie Jumal taewas,
Ta hoiab meid kui kilp ja mõel,
Ta aitab kõiges waewas.
Küll wana waenlane
On wäga wihane,
Suur wägi, kawalus
On tema tugewus:
Ei ole tema jarnast.
2. Ei aita meie nõu ja töö,
See on küll pea lõpnud.
Üks mees on wõitlemisele
Meil Jast appi tulnud,
Kas tunned seda meest?
Ta nimi: Jeesus Krist!
See Isjand suurest wäest,
See ainus Jumal tõest,
Wõit talle peab jääma!

3. Kui oleks ilm täis kuradid,
Kes tahaksid meid neelda,
Ei karda meie kedagi,
Eks Jumal wõi neid keelda?
Maailma wüerstil weel
Küll tige wiha meel,
Ei siiski wõimust tal,
Sest ta on fohtu all.
Üks sõna rõhub teda.
4. Eks meile sõna seisma jää,
Ehk turtsugu nad wihast?
Ei Jeesu kirik hukka läe,
Mis alustud ta Waimust.
Kui wõtwad meie käest
Auu, ihu, last ja naist:
Et mingi igawest!
Ei saa nad kasu sest,
Ta riik peab meile jääma!

III.

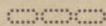
Wiisil: Jumal, wägew walitseja. 182.

1. Kalju põhja peale pantud
On Jehoowa kogudus.
Omaks temale on antud
Kõik, mis kallid warandus.
Puudust tema sees ei tule,
Rohkete kõik seal saab mulle.

2. Jeesus armastab tad enam,
Kui kõik hoonid Jakobis.
Kõik mis kõige kaunim, kenam,
Leian mina Siionis.
Mis seal kuulda, mis seal saada.
Wõtab südant rõõmustada.

3. Eks seal Jeesus Kristus tule
Sõnas mu sees elama?
Eks seal Sakramendis mulle
Minu omaks ta ei saa?
Taewa uksest lahti läewad,
Paradiisi filmad näewad.

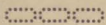
4. Lõõgem kannelt, tõstkem heale,
Laulgem ilma lõpmata
Kiites laulu laulu peale
Ütle mata rõõmuga.
Kalju põhja peale pantud
Kogudus saab taewa kantud.

IV.

Wiisil: Nüüd, ristirahwas, laulage. 208.

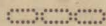
Oh wäga õnnis on see mees,
Kes elab Sinu kajas,
Ja seisab usus Sinu ees,
Ja teenib Sind su Pojas.
Mis tema iial ihaldab,
Kõik seda tema kätte saab,
Ei tunne tema puudust.

V.

Wiisil: Edasi, edasi. 325.

Ole truu, ole truu
Õige usk on Sinu käes.
Uju wilja, õigust, head
Kanna armastuse wäes,
Siis sa haljendama pead
Iga kajas nagu palmipuu.
Ole truu, ole truu.

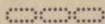
VI.

Wiisil: Jeesus, tule minute. 59.

1. Kiitust kõige ilma peal
Laulab kõige rahwa heal
Jsa, Poja, Waimule,
Püha Kolmeainule.

2. Õnnele ta meid on loond,
Õnne meile jälle toond,
Õigusega õnnele,
Ta meid katab heldeste.

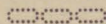
3. Sest on rõõmus minu meel,
Hõiskab süda, laulab feel,
Seisab rahwas tema ees
Tänu andes templi sees.

VII.

Wiisil: Jumal, wägew walitseja. 182.

Minu kirik, see jääb seisma,
Sest et ta on rajatud
Sõna peale, mis saab jääma,
Kui kõik ilm saab kaotud,
Wõimus temale saab antud,
Waenlane saab hukka pantud.

Olgu Jehoowa, meie Jumal, meiega, nõnda kui ta meie wanematega olnud.

1. Kun 8, 57.

Kurssi, vanasti ka Puumeni (dansa keeles Talukhof) kihelkond asub Põhja-Tartumaa lääneseerval, vastu Viljandimaad ulatuses võrdlemisi pika kitsa siiluna jõgura-Põltsamaa maanteelt põhjes kurssi praeguse Emajäeni lõunas. Kurssi kirik asub ~17 km. Kaerupere jaamast edelapool ja ~18 km. Tabivere jaamast lääne pool $58^{\circ}35'30''$ põhjalainse ja $26^{\circ}20'31''$ Greenwichi idapikkuse all.

Kihelkonna piirid piiruvad nõukku Põltsamaa, Puhja, Äksi, Palamuse ja Lainse kihelkonnaga. Evang.-lut. usu kogudusena kuulub Tartu praostkonda, Saduküla apostl. õigeusu kogudusena Tartu praostkonda.

Kurssi kihelkonna ajaloo.

Teadet Kurssi kihelkonna tekkimisest ja selle varasema mineviku kohta on võrdlemisi tühised. 1224 a. maade jagamisel piiskopi ja ordu vahel jäeb praeguse Kurssi kihelkonna maaala üldiselt ordule, kes sinna oma kumtuurkonna asutab. Talukhofi ordulossi nimetatavse esimest korda 1343 a.

1411 a. vahetab ordu Kärkna kloostriiga maael, kusjuures klooster omandas „Leme“ kiriku, Lemestvere“ kihelkonnas Põltsamaa piirkonnas ning mõned külad Lainsel. Talukohi orduloss ühes selle punde kuulduva mõisaga /praegu Puumani/ jääb ordule. Nimetatud „Lemestvere“ kihelkonna alla kuulus osaliselt ka praegune Kursi kihelkond ning arvatavasti ka „Lemestvere“ kirik. Hiimane näib sama olivat, mis 0,5 penikoormat lossist ida pool asus, ning mille kohta on teateid 17 septembri algusest. Kirik, mida nimetati „Väike-Maarja“ /Klein-Marien/ kirikuna seisis tol ajal täitsa varemetes. „Lemestvere“ oli kirikuõpetajaks üks Kärkna kloostri vend. 1411. Peale selle oli ordul veel üks koonduki kirik, arvatavasti praeguses Puumani mõisas, kus 1672 a. teadete järel üht endist Elisabeti kirikut tol ajal vilja aidas kasutatud.

Esipool nimetatud Väike-Maarja kirikust on ümberehituste ja paranduste läbi kujunenud praegune Kursi kirik /Kursi nimetus on tekkunud ühest endisest selle nimelisest kirikuõpetajast/ 17 septembri algul seisis kirik varemetes. Pundus ka kirikuõpetaja. Kursi koguduse eest hooldites ääsi kirikuõpetaja, jätlastades igal kolmandal pühapäeval. Sellega kujunes Kursi regu

Ääsi abikirikukus, kuigi tal oma kirikumaa oli. Ülemkõnneist loorinmi käsul asutakse kiriku ümberhitusele. Ehitus saab valmis 1648a. Samal aastal paluvad kirikukatsumise puhul kohalolevad talupojad ühemelselt kogudusele iseseisvat kirikuõpetajat. 1683a. saabki Kursi omale kirikuõpetaja ning eraldub täielikult Ääsisist.

1647a. kirikukatsumise protokoll tõendab, et pra kõik, sellekohasel katsel olnud, talupojad on osanud palvetada; paljud on ka ammulanul käinud.

Põhjasõja algul jääb kogudus jälle ilma kirikuõpetajata. Pärast sõda käib Põltsamaa kirikuõpetaja Kursis jumalateenistust pidamas kuni 1739 kogudusele oma kirikuõpetaja ametisse seetakse. Rahva hariduse järje kohta teatab praost Lulefels 1786a., et Kursis ei tuntavat kooliraamatute pööndust, sest igas talus leiduvad katekismus ja lauluraamat. Talleaegsete olude selgitamiseks võis tähendada, et sama praost Kursist lahundes mõned talupojad ühes perekondadega oma järeltulijatele äärmüis tingimusega, et nimane neid talupoegi ei tohi ära kindida ega muude müia, kui ainult oma järeltulijatele, või kiriku üotsuisjale. Ainult siis, kui need ei soovi osta, võib kirikuõpetaja

talupoegadele, oma äranõgemise järel, talitada.

Kursi "Väike-Maarja" kirik on viimastkorda, nõuduse kuulul, vümb- ja puure-ehitistud, arhitekt G. Mühlenhausenil poolt a 1871-72.

1840 aastal läks umbes 500 inimest gr.-katoliku usku. Nende jaoks ehitati 1868a. Sadukülles "Väike Joosepi" nimeline kirik.

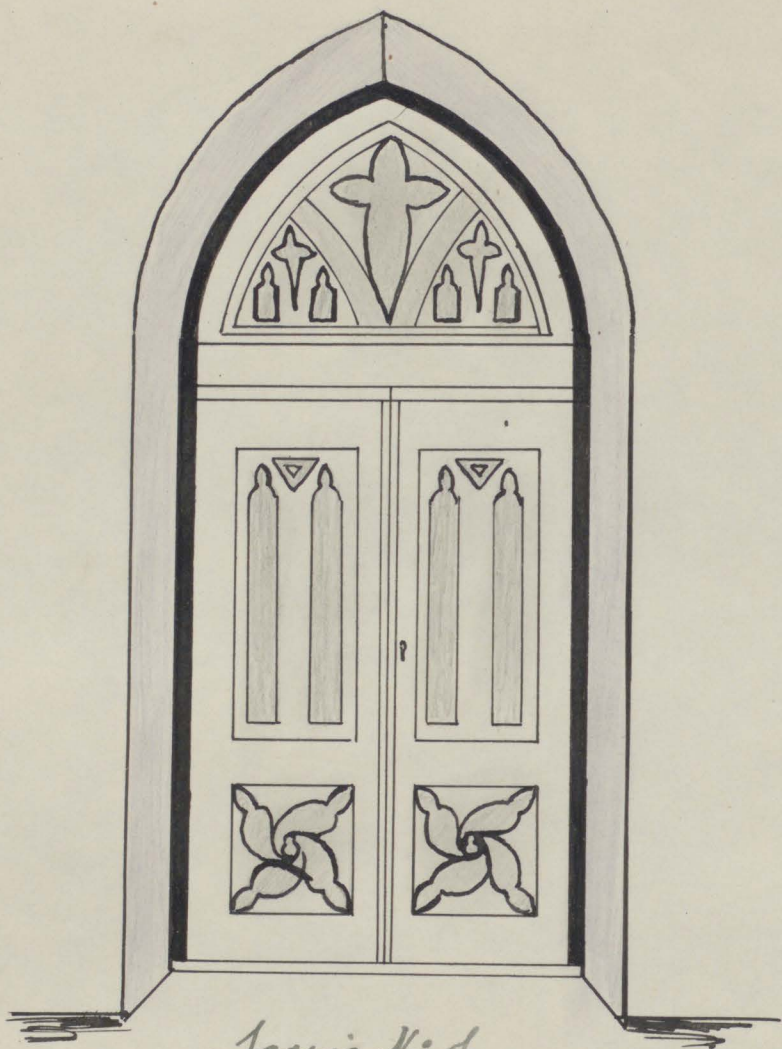
Väljavõte nõutios "Tartumaaist"
Kursi kihelkond. lehek 204.

I. Kas on Kurssi kirikukul ja Kurssi abikirikukul, kabelid, õpetajamejal j.n.e. mõni kiri ehk aastarv seinale? uksele? trükelõpule? ustil? j.n.e. Kus kohal see just seisab ja missugune on tähtsabeline kirja sisu? Kõlled on kirik, abikirik, kabelid, õpetajameja ehitatud, mis materjalist ja kui suured nad on? Kas on kirik ja tiised samased ehitused torniga ehk ilma? Kellele on kirik, abikirik j.n.e. pühendatud? Kirik, abikirik, kabeli ehk kabelite orien- tatsioon ilmakaare suhtes!

1. Kurssi kirikul ei ole abikirikut ega kabelit.
2. Kiriku sees seinale, mis jästab kirikust käärkambri, alteri taga, ukse kohale, on seinasisse müüritud valge marmor tahvel musta tähtedega; need on grafeeritud tahvile 36x48cm.
Ehre dem Herrn!

Grundstein
zum Neu- und Umbau der Kirche
gelegt
am 6 Juni 1871
Eingeweiht 9 Aug. 1872.

Carl Töpffer Pastor
J. Gottfr. Mühlenhausen Archit.
Koopia № 1

Joanis № 1.

Kirikuu ukas.

Kivendused erinevad ideloomustarane
koogu kirikuu ehtuses.

1) Aga, väike - maerjõ " oli ju woren. 29

9.
12

Uksel, tuulilõpul, ristil ega ka õpetajamajas ei
leodu kirja ega mingit arvu.

2. Kursi kirik on ehitatud 1648 aastal. Üm-
ber ja juurdeehitus tehtud 1841-72 aastal.
Kirik on pällukivist ehitis. Tuletab ehitusvi-
silt meelde Chartres'i katedraali.

Kogutios, Tartu mees
Kursi. lehek 204.

Kirik mahutab 500 istekohta.

Õpetaja elamu on ehitatud ~1821-22 juurde
ehitis. 33 m. pikk 17 m. lai. Juures kõval
ärklituberid 3.

3. Kursi kirik ühes suure torniga ja 12^m
kõval torniga. Suure torni tipus on nunn,
kukk ja rist.

4. Kursi kirik on pühendatud Maarjale,
sest kiriku nimi on Püha Väike-Maarja.

5.

aga misjagure oli alt
(rpi altari) enne fede^{ter}
ja kus ta jäi?
misfamuti altari pilt?

Pildist. N° 2.
Altar, esiplaanil
altari tõe.

Pildist N° 3
Altar kaitses lüvi all
ja altari pilt.

= Kolmeinlufe
fünbool.

Agg wana?
On Wfateaduskooda Muuf
(tuwis ke kuyelada)

II. Millal ja mis materjalist on valmistatud kiriku ja abikiriku altar (ehk altariid, kui veel vana tarvitamata olmas)? Millist on altari laud või alus (resp. kas ei ole keskaegset altarikivi, millel ristid nurkadel ehk keskel)?

1. Altar on valmistatud 1872 a. - puust. 30 cm. lai 214 cm. pikk ja kõrg 117 cm.

Altari küljed ja esikülje on üllöödud purpurpunase sametiga, esiküljel asub valgest riidist rist 80x50 cm. Peelt on altar kaetud kollakasvalge vaustuga, mille all. pitstest lina, pitsed ulatuvad servist 15 cm. allepoole. Altari pool on puust pult rohes-pruuni kaloriga kaetud ja samavärviline põlvepinn altari es.

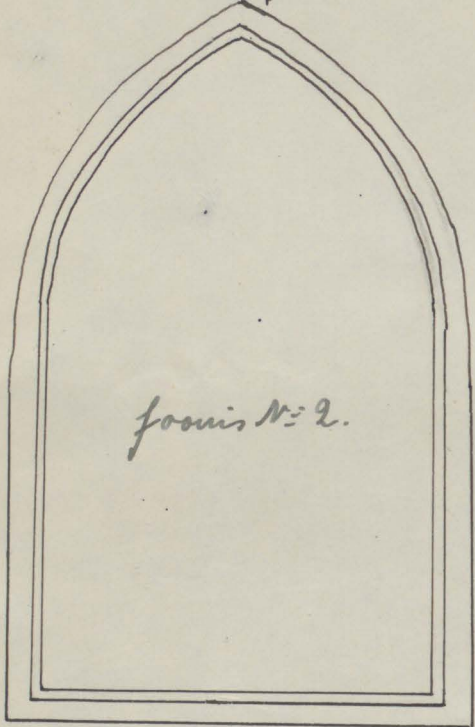
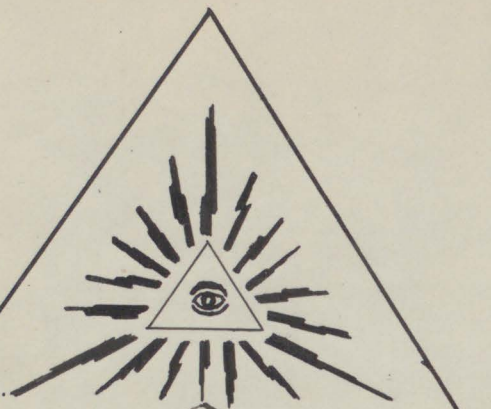
2. Altari alus on ka puust-pruun. 220 x 170 cm. ja kõrgus 14,5 cm. Keskaegset altarikivi ei ole.

III. Mida kujutab altari pilt, kelle töö ta on ja mis aegtest? Kui altaris mitu pilti ja nikerdused on, siis kõike täielikult kirjeldada.

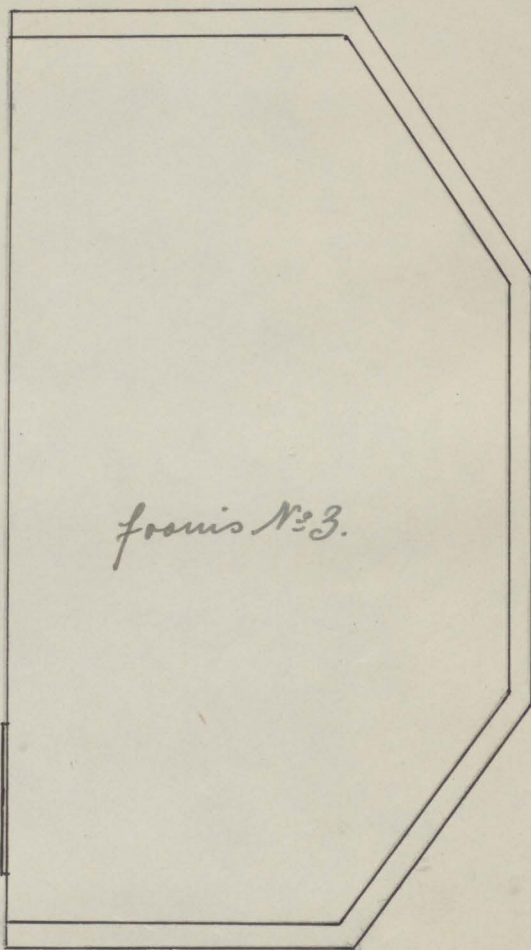
1. Altari pilt kujutab Kristust ristil. Koopia, mis valmistatud Dresdenis rist 1872 a., läänmaasna 1500 mbla. Kopia valmistaja ja originaali meister teadmata.

Kogutios. Tartumaa
,kursi' lehek. 204.

Pilt on ~ 4 m. kõrg ja 2 m. lai asub kullatud raamis, mille laius 17,5 cm. Altari kohal, pildi

foomis N: 2.

foomis N: 3.

Skikerdused altari kohal
pildi all ja pildi kohal.

Altari ruum piiratud
võrguga. Ruumi viib uks
altari tagasihinnast.

16 13.

all on punst nikerduised. Samuti ka altarist
kahel pool ja pildi kohal ülval. Siin on kolm-
nurg, mullise nikerdatud silm ja mullist lat-
tuvad kiired. Kiired on lõigatud kolmnurge-
lisse mumi. foonis N:2 Pildist. N:3

IV. Missugused kirjad looduvad altari,
altari pildil, altari vöel ja mis aastast, kui
kiri ise seda ei ütle?

Küsitud esit ei loodu.

Altari mumi on 5,85 m. x 3,35 m. Vöe
kõrgus 16 cm. Vöe nikerduste üms osa 137 cm.
pinna.

V. Mis materjalist on kantsel ehk kants-
lid (kui neid mitu) ja mis aastast need on?
Kantsel on punst, pärit kirikuu ümberehota-
se ajast. 1871-72 a.

VI. Missugused pildid, kujud resp. niker-
duised ja kirjad looduvad kantslil ning kants-
likatusele ja missugused värvid esinevad?

1. Kantsel on valmistatud Viini Püha Stefani
kirikuu kantsli järel. Pulte ja kirju ei lei-
du. Esineb domineerival kohal pruun värv,
mullist age pruun teine värv, vähe on ka
kullatud. Pult on kaetud violetikas-pruunese sa-
metiga, mille esiküljel välgu siidist rist. Pildist. N:4

14.
17

Pildist № 4.
Kantel, kaunistatud
vanniketega.

mis and metel ?

Taufbecken der Falckhofschen Kirche. 1831.

Taufbecken der Falckhofschen Kirche. 1831.

15.
19

Kurssi kiriku oreli on W. Sauer 1898 a. Frank-
furdis Ooderi ääres ehitanud. Orel ostetud
koguduse rahaga - hind 4300 rubla.

VII. Mis materjalist, mis aegast ja missu-
guste kujutuste ning kirjade ja ristimise
astjad ehk vaagnad? Mis on need? Kes
löödub veel kusaagil katoliinsega ristimis-
kivi?

1. Ristimise vaagnad on üks. - 1831 aeg-
tast. Vaagen on hõbedast pikk 38 cm. lai 26 cm
kõrg 4 cm. ja raske 1200 gr.
Vaagen on koguduse rahaga ostetud maksime-
lärimul 88,71 rubla.

Vaagna põhja alt on räljapressitud rist
20 cm. pikk, 12 cm lai ja 2 mm. kõrg. Vaagna
serv on palmitud. Koopia N° 2

Vaagna serva peale on graferitud:

- Taufbeckens der Teluhofschen
Kirche 1831 a. -

Vaagen asub kestis, millele sest tinnesi-
nise sametiga polsteritud. 2 nurjas on
vaagna kergitava mehhanism. Kestil, kand-
miseks, on raud sangad. Pildist N° 5

Ristimise kive ei ole.

Pildist № 5. ka Pildistus № 6.

Esiplaanid ristimise raagen.

18.
Wrdl *Mutea dussumieri*
mussumile annotata
altari luttren.

VIII. Mis materjalist, ajast ja missuguse kirjaga on kroonlühtrid ning lühtrid ja mitu neid on?

N.B. Iga asja kohta, nagu kantsel, altar, kroonlühtrid, karikad, kellad j.n.e. teatada võimalikult ka armetaja isik, armetuse aeg ja kelle valmistatud on asi!

1. Kroonlühtrid on neli. Valmistatud rauast gooti stiilis. Kolm nendest on tumedad-kullatud, need on valmistatud Drossi äris Tartus 1871-72. Üks on hilisemast ajast-hõbetatud ja kullatud. See on kingitud ühe koguduse liikme poolt 1898 a. Ka Drossi ärist ostetud.

2. Altari lühtrid on 6. Rauast-ka Drossi ärist - 1872 aastast. Kõik on hõbedarävilised. Lühtrid on kolmes suuruses:

- Kuus tükki 45cm kõrged, ühes küünla mehhanism. 85cm
- Kuus " - 62cm. " - " - " - " - 102cm
- Kuus " - 81cm. " - " - " - " - 121cm.

IX. Mis materjalist ajast ja mis kirjaga on karikad, kannud, pateriid, kantsi-
fixid ja muud kirikuriistad ja palju neid on?

1. Hleijeti, kodus külastatavate annulaaneliste jaoks.

on väike karikas ja cibarium.

Väike hõbe karikas 1751 aastast. Kõrgus 11,5 cm
Karika sügavus 4,5 cm. Karika laius pealt 6,8 cm

Põhja laius 8 cm. Raskus ~ 100 gr.

Põhja serva alla on grafitritud:

Eberhard-Reimers a. 1751

Pildistus N:6. Koopia N:3.

Väikene hõbedest ovalne cibarium pärit
M.-E.-v. Güntersbergilt 1750 - või 60-ndast aas-
taist. Kaasel süstpoolt pressitud naisterahva
rima kuju ja ornamenteid. Ka külje, pressi-
tud keermistustega. Karbi pikkus 8 cm. laius
6 cm., kõrgus 3,5 cm. raskus ~ 50 gr. Pole kir-
ja. Pildistus N:6. Koopia N:4.

Praegu kasutamata suurs valge emadleeritud
veinikann. Kõrgus 39 cm. lai alt 20 cm. kit-
sam koht pealt 11 cm. Pole kirja.

Pildistus N:6.

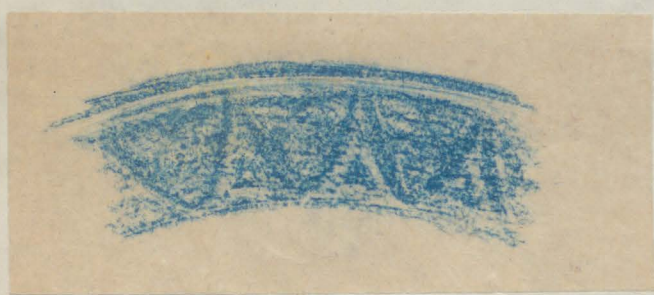
Liiva-karp papist pikkus 22 cm. lai 15 cm.
kõrg 10 cm. Lüst valge paberoga kaetud.
Valgast mustrooline paberoga, kus värvid rohe-
line, pruun, punane. Karbi servad on kae-
tud õhukesest papist pressitud, küllatud riba-
dega. Kasti kaasel peal ja süspool rist-pres-
situd papist- küllatud. Risti kõrgus 9 cm.
laius 7 cm., samba laius 1,7 cm. Kasti kaa-
sel esküüfel väike luust nupp-tõstmiseks.

Koopia N° 6.

Papist eboriumi
kaese peal asuva
püssit papist kulla-
tud risti koopia.

Papist eboriumi
kaese sisumisel
küljel asuva
kullatud risti
koopia

Teiva taldriku
serva kaunistus.

Koopia N° 6.

Väinse karika põhja
servale grapeeritud.

= Eberhard Reimers =
1751 ←

Koopia N° 3.

~~of~~
mis-ajast see kaardid
parit on? (ja mis-aruandel
on valmistatud on 1948?)

Kas inventari nimestikus aruand
ei ole felle kohta?
Kas ei ole lame, mis 1945
vis. protokolli nimestikus?

Lahkumine
~~Wale~~ numbrid fiiin
ja Koopial
Mõnel Koopial peadib
ülepe nr. !
Koopial vihus ja eraldi
on lamade numbritega
numbrid!

Kirikku
Prægused (armulena rüstad):

20.

24

Veini karikas hõbedast üle kullatud. 1878 a.
Kõrgus 30,5 em., karika ülemise serva kohalt läbi-
mõõt 13,7 em., karika sügavus 10 em. Jalala-
laius alt 16,5 em. - raskus ~ 600 gr.

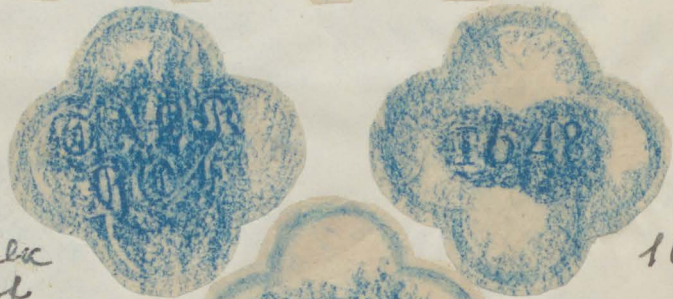
Karikas taotub (tarime) lehtaalistesse
kannistustesse (mod 6). Algab järg kuuve kan-
dvlise sambana. Esimene samba järk on
3 em. pikk, siis iga kandi servast tõuseb üles
1,5 em. kõrgune nelja küljega tõmp püramiid,
mille tipp on rombikujuline 1 em. küljega.
Küie püramiidi tipus asub täht ja neist moo-
dustub sõna: F E S U S . Kuuenda pürami-
di tipus asub rist.

Kaopia № 4.

Püramiidi jalast all ja ülvalpool/pü-
ramiidi vahel) on kolmnurksed gootistü-
lis kannistused, - see järk on ~ 3,8 em.
Allpool areneb kuuve tahune sarnas edasi
nelja em. pikkuselt, kühustused nagu esi-
misel samba osal. Siis kõrgem raut 2 mm.
kõrge 5 mm. leri ja jälle sarnas 1,6 em.
- raut (2 mm. kõrge ja 5 mm lai) ja areneb kar-
rika järg - kuuve tahune sarnas lähed
laias ja lõpeb ümmarguste kaaridega.
Iga jala - tahveli kannistused on sarnad

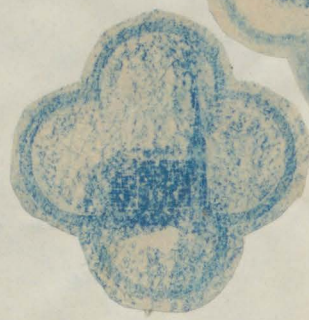
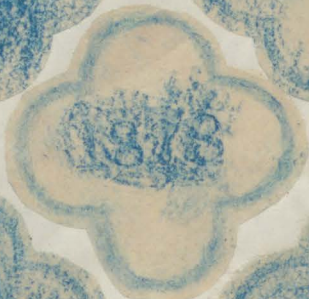
Äratömbed kerika
jalalt.

Koopia № 4

Talik
hof

1648

1878

Kurs

Pildist N:o 6.

- Vasakult alates: 1. Väine kõrbe karikas.
 2. Väine kõrbe ciborium.
 3. Ristimise vaagen.

Keskel:

4. Liiva taldrik.

Tagumine rida:

5. Kõbe veini kann.

6. Ümmargune ciborium

7. Kullatud veini karikas

8. Braseeritud valge veini kann

9. Koguduse, -alteri püüel, kõrbe nõites

aja nelja poolringiga piiratud (rummis) pinnal on ikka midagi uut. Nõnda püremiitide rautide F ja G vahelisel tahvilil asub aastaarv 1878, - müllel karikes omendaatud, järgmisel tahvilil „Kurs“, kolmandal tahvilil kirik - vanakirik, enne inuuberstiitust, neljandal tahvilil arv 1648, viiendal tahvilil „Talehof“ ja kuusandal tahvilil kirik praegusel kujul. Karika jala serva alla on graferitud:

- Geschenk freiwilliger Gaben der Gemeinde. -

Ümmargune eiborium hõbedest 1750-60 ~~datist~~ aastast. Lätimõõt 12 cm. Öönsuse läbimõõt 11 cm., öönsuse sügavus 4,6 cm. Karbikõrgus 7,5 cm. raskus ~ 100 gr.

Põhja alla graferitud:

M. E. v. Ginterberg.

verwitt. gr. v. Mantuffel.

Karbikes on väga pressitud ilustustega ja külje ilustused on zamasugused kui väikesel eiboriumil.

Pildista № 6. Koopia № 5.

Leibade taldrik hõbedest üle kullatud 17 cm. läbimõõt, öönsuse läbimõõt 12 cm., öönsu-

24. 28
se sügavus 1,3 cm. Patumi kõrgus 2 cm. ras-
kus ~180 gr. Kirja ega aastaarvu ei ole.
Sera kaunistus.

Pildist. № 6. Koopia № 6

Keini karm - hõbedast 48 cm. kõrge, laiemast
kohast 17 cm. raskus ~1200 gr. Kaesel asub
ümberõrgune nupp ja sellel rist.

Kirje ei ole. Pildistus № 6.

Knutriks kirikus, rauast - hõbedatud 120 cm
kõrge. 1872 aastast

Pildist. № 2.

Koguduse piibel hõbedasse köiditud. Peal-
misel keesel hõbedast rist, põhjal keesel
kerika kirju. Kaaste murkades kaunistused
kõrgemate mappidega - püramiiditaoli-
sed - toetuspunktid. ja raamatu kaas hoid-
ja.

Piibel asub kastis, millimeetrist sinise samu-
tiga lõõdud.

Piibel väljaantud 1903 a. 15 trükk.

Pildistus № 6. Koopia № 7.

Köõmmündrite märgid. Ovalisel alusel kul-
latud rist, selle ümber rõngas-kaunistus.

Märgid pinnaste lintide küljes. Märke 9.

Koopia № 8

Kuusi kiriku inventari
nimustis 1929 aastel.

1. Hõbedest ristimise vaagen, kastiga
2. Hõbe veinikann, kastiga.
3. Hõbe karikas - kullatud, kastiga
4. Paten - hõbe - kullatud.
5. Hõbe ciborium.
6. Väike hõbe karikas.
7. Väike hõbe ciborium.
8. Valge emaldeeritud veinikann.
9. Pappist ciborium.
10. 9 roosmündri märki.
11. Kruucifix kirikus
12. Koguduse piibel kastiga
13. 2 koguduse karpil pleksist ümmargused pronks värvilised.
14. Raheliste annete jaoks jaotustega punstkast
15. Alteripilt.
16. Altar.
17. 3 alteri teki.
18. Altari ja alteri rõu kaitsetekid.
19. 3 alteri teppid.
20. 6 alteri lühtrit.
21. 2 seinalühtrit.
22. 4 kroonlühtrit.
23. Kantsel
24. Orel 12 m. lühtriga

26.
30
25. 6 numbrü tahvilit ühes numbrite ja kestiga
 26. 1 laud ja 1 tool käärkambris.
 27. 1 kell. /tornis/
 28. Kiriku arhiiv kapp.
 29. Rand kiriku laegas
 30. 2 kiriku pitsatit ja üks veneaegne paeet.
 31. 1 laud ja 2 pinke, koguduse toas.

1904 a. 30 okt reviderotud inventari
nimestikus leelduvad mõned esemed, mis
praegu puuduvad. Nimelt:

1. 3 messa altari kiviüle alust.
2. Vana kutsufiks.
3. Kiriku veini anker.

Uusiteadusnõu R. A. Muuseumisse on
viidud küll 1. Ühe vana kutsufi meelditud
küeljelauda ja üks meeldmeta.

2. 3 kiviüle alust ja
 3. 2 vaha kutsufiksi osed,
- aga veini ankerust ei teata midagi.

1445 a. visitatsooni protokollilises mainitav-
se ka mõningaid asju, mis praegu pole ole-
mas.

1. Hõbe opletide sahtel - äär kullatud.
2. Hõbe, kullatud karinas pateroga.
3. Vaske ristimise keuss

22
22
22

^{page}
Kas on/olemas?

4. Kaks vasikut osalt hõbet. osalt kullat. kutsujirvi
5. Kolm vasikut kullatud altari lihtrit.
6. Üks väike ~~vasike~~ hõbedane lihter
7. Üks vana korjanduse karp.
9. Üks vana tinast kann, ühe kaeseta.

1452 a. viisitatsiooni protokollis levdub mäemus, et kirikulaevast - renest - ei ole, ent juube 1465 a viisitats. protokollis öeldakse, et Graf A. Manntuffel lasunud teha 3 lüünga raund laeka.

Raund laegas ~ 80 cm. pinn, 40 cm. kõrgel ja ~ 50 cm lai. Raund lattiidega ülitõmmatud. Esiküljel on kaks obedusega lukku ja kaese peal kolmas, keerulise mehhanismiga.

X. Mis materjalist ja aegast, mis kujunde ja kirjudega on ristpalk (trabes), kus seda olemas? Kas on veel teisi ristpalku olemas?

Vastavad esit ei ole.

XI.

Kas on olemas kiriku seintes nõtke ja seinakappiivid ning molluks need arvatavasti tarvitatud?

Vastavaid esimeid ei ole.

XII. Missuguste kujutuste ja kirjadega
 on hääkirivid ehk hääad, samofaegid
 ja muud hääamärgid kirikus ja abiki-
 rikus?

Kuusi kirikus, lõunapoolsel seinä ääres, mis
 kiriku osa alguskohal, asub pörandest vehe
 kõrgemal, hääakivi hallist paesist, mollele
 on graveeritud:

ANDREAS Graf MANNTEUFFELW

Generalleutenant und hoher Orden Ritter

gest. 21 October 1768

ELLSABETH Gräfin MANNTEUFFELW

gest. 11 Mai 1768

GOTTHARD

ANDREAS Graf MANNTEUFFELW

Geheimrath und hoher Orden Ritter

gest. 24 August. 1832.

Muid hääamärke kirikus ei ole.

MS

Kelle jäöks ?

~~MS~~

XIII. Kas on kiriku all vana kript ja
 teisi haanakabelisi olemas ja mis on neist
 teada? Kes on sinna maetud? Missugused
 kirju leidub seal?

1752 a. visotatsooni protokolli leidub mär-
 kus Folj 3 all. Pastor Albrecht, Talukofi
 kubjas ja mõned talupojad on ütelnud,
 et alteri ette on maetud 2 Talukofi här-
 neste last, korralikult välgamüüritud hauda.
 Ödeni: - Es ist also nach nicht ausgemacht
 quo jure diese Separatur in die Kirche ge-
 schehen.

aga

1775 a. visit. protokolli küsitakse:

Sind die Erbgräber in der Kirche
 zugemauert?

Pastor G. Eb. Sefels vastab: - Es wären hier
 niemals keine gewesen.

1765 a visit. protokolli otsustatakse kiriku
 alla haanakammer ehitada sissenkärguga
väljaspoolt kirikust.

Enne 1871 a, oli väljas pool kirikut - kiri-
 ku lõunapoolsel küljel, katusel all, mis
 maest 2-3 m. kõrge sissikäim keldrisse.
 Sinna keldri maetud 3 graf. Manntheuffelli

cf.

How to cure evolution of
kinship all around?

perikonna liiget. Kui kirikule a 1871-72 34
 juurdeehitus tehti, hävitati see keldri pul-
 mine osa. Püüasid viidi Saare mõisa
 ja viiakusse endise keldri kohale asetati
 mälestus märgiks haanaviir. juurdeehitu-
 sega jäi kelder sissepoole kirikut.

elluid isikuid ei teata kirikusse maetud
 olvat.

XIV. Mis materjalist, kas rapiga, ehk il-
 ma, mis pildi ja kirjaga on kirikus, abi-
 kirikus, kabelites leiduvad epitaafid (es-
 tikelsed kuni 1861 aastani ehk rõimeluse
 korral kuni 1870 a., ladinakeelsed kün,
 muunkelsed kuni 1830 a.)?

Hurri kirikus nooremest ajast epitaafi ei
 ole. 20 sajandol mõned mälestustahvolid
 kiriku seinale asetatud.

XV. Mis ajast, missuguste kirjadega ja
 kui raskest on kirikukellad?

Hurri kirikul on üks kell. - 1922 aastest.
 Hõige kirjaga: Hurri 1922 õpetaja Gustav
 Punga ajal. Gloriarid kutsum - surumid
 laadan.

Endine kell olund natuke kergem, umbes

Kaapia # 9.

35

KURSSI 1922. OPIETAJA CUUSTAN PUNO

AJA CUSTAN PUNCA AJA L. ELAVAI D KUTSU

KUTSUN-SURNUIDS AADAN

31
38

7 punda. Ent läinud talvel 1922 a. ket-
ki. Kojati raske juurde ja lasti "Teguri"
rabriku Tartus uus kell valada.

Uus kell on ~ 130 kg (8,5 punda) raske.
Aga endine kell kumisevad peremini.
Kugi ei mäleta, mis endisel kellal kirjutatud
oli.

Kaopia №9.

XVI. Olisugused monumentaal kirjad
leiduvad muidu veel kirikus, abikirikus j.n.e.;
näitena: seintel, ustel, pinnidel, orelil, piltidel
j.n.e.?

Küsitud esemeid ei ole.

XVII. Olisugused hana kirjad on kiriku
ümber olevatel handedel (eestikeelsed kuni 1861
resp. 1870 a., ladinakeelsed kõik, muunkaelsed kuni
1830 a.)? Kas on need kirjad lametatel hana-
kirvidel, või ristidel, või sammastel ja mis ku-
julised on need plaadid, ristid ning sambad?
Kas on need maetud isikud olnud, kui hana kir-
vada ei ütle?

Kiriku ümber hande pole. Pole andmeid, kas
kimegi kiriku ümber maetud. Rahvas ar-
vab, et väga vanal ajal on maetud. Võis matta
enne 17 sajandi keskpaika - kolmteiseks mitte.

Ledunüles elav August Wälba - mees

mis and metal ?

nix-käsitöoline jätustes, et luma näinud
lapsepõlves ühte kirist rist, kiriku ida-
poolset otsa juures.

August Välbe on 67 aastane.

Talumees Mart Paliala, kes on 90 aastat vana, siis-
ki kannis tugev, kes on näi-
nud ja elanud nelpa kiri-
kuõpetajaga Kursis, ütleb et ta pole mu-
negi ühtegi handa ega rist näinud kiri-
ku ümbruses.

XVIII. Missugused summaiad on kihel-
konnas, mis ajast ja kui suured nad on?
Kellel neist on kabel praegu, kellel enam ol-
nud ja misnimeline on kabel? Kas on ke-
belisse maetud, kes ja kimas? Kas on hane-
kiva olmes? Mis kirjad on üldse kabeli
seintel ehk kabeli sees?

Kursi kirikul on 2 summaeda. Ja
Laduküla gr.-katoliku kirikul oma summa-
aed.

Kursi kiriku summaed asub 0,5 klm. ki-
rikust lääne pool. Arvatakse 17 sajandil
tekkimud - on 5 vakamaed suur.

Teine summaed asub Laeva vallas 16 klm.
kirikust lõuna pool. - See arvatakse 19 sa-

jandi algul tekkinud olivat. 3. vakamaa 38
 suurime. Vene-õiguse summaed asub Se-
 dnuüles. Kursi kirikust 10 klm. põhja
 pool, 0,5 klm. vene õiguse kirikust põhja
 pool. Tekkis vene-õiguse koguduse asuta-
 misega 1850-60 aastatel 1 vakamaa suurime.
 Kabeleisi ei ole, pole ka varem olnud.

XIX. ellis kujuline ja mis kirjaga on
 summaia värav?

Pildistus N° 7.

Kursi kiriku summaia värav.

Kursi kiriku summaia värava on
 rekonstrueeritud Põder 1900 aastal ehitatud

Värv on peenastest telliskividest ehvatis. mustal tagapõhjal kuldsete tähtedega:

- ÖNDSAD ON NEED SURNUDKESKSSANDAS
SUREKAD. -

Lainuse

Summaial pole niisugust värvat. Seal on vaid kaks telliskividest ehvatatud 1,5 m. kõrgust sammast, mille vahel punist värva-
rad.

XX. Olisugused on vanemad hana-
kirjad summaedadel (eestikeelsed kuni 1861
resp. 1870 a., ladina keelsed kõik, muukeelsed
kuni 1830 a., ära tähendades, kas hana-
ki leotub hanapeleadil või ristil, ja mis
kujuline see rist või sammast on; mi-
same tuleb teatada, kes need meetrid isi-
nud on ohned, kui hana-ki seelä ei ütle?

Kurssi kiriku summaaral:

Valge marmor ristil, kivi alusel. Valge mälestus-
tähvel aluse nappal kirjaga:

Jüri Kero.

"Ole ustav summani, siis tahame Ma sulle elu-
krooni anda." Joh. Luut. 2, 20

Nähtavasti üsna vana, sest väga sammeldat-
tud.

"Joosep Alaberti perevõud" - liht ristil, vask pleadil.

"Uinuge rahus, inglid keitsun teid igavesti"
Mähtavasti üks varemmaid.

Liht. - mustal raud ristil, vask pleadil.

"Siin hingab jumala rahhus."

Anna Walge Jaani Tütar

Sünd. 15 Aug. 1859 a. surm. 14 sept. 1860 a.

"Nüüd on see laevakere // So armas pesukene
fo saanud kaldasse" // "Lind rõttab sülesse."

327 laval 4 salm.

Liht. must raud rist, vask pleadil.

"Siin hingab jumala rahhus."

Märt Walge Jüri poig

Sünd. 13 juul. 1881. surm. juuni. 1861.

"Lapse need lapsukesed minna jure tulla
ja äge keelge need mitte, sest nisugeste
päält on jumala riik."

Märkus 10, 14

Liht. must raud rist, vask pleadil.

"Siin hingab jumala rahhus"

Juhhan Walge Jaani Poig

Sünd. 2 Oktobril 1857 surm. 24 Novembril 1863

"Hing ellab rahhus fesu süles // Ja tõuseb pea jälle üles
"Le Etko maggab mulla sees" // "Le nõdder seene süres väes."

323 laval.

Liht. must rist, vasa plaadil:

„Siin hingab Jumala rahus“
August Prins.

sünd. 12 okt. 1871. surm. 30 märts. 1892.

Liht. must raud rist, trüki tähtedega ristil:

„Nüüd puhkame minna rehholist
„Jessele rüppe sus
Kull elan vägga rõõmlike ka
an järje ees.“

— see selm esineb 80. aastail.

Raud ristil - must, trübedega servad:

Siin hingab Jumala rahus.
Ellai surts Hauaso naeme.

„Kristus on mu ellu ja surm mu kassi“

Filipi 2. 121

foonis #4.

Liht rist - vasa plaadil. 1887 aastal

„Se ävis tund on tulnud
Kus saame üks väetud
Siit taeva rõõmule
„Mii“ armused õrge mutke
Vaid rõõmsast läno andke
Se armolise tsale.“

Ristil foonis #5 aseb 1888 aastal.

„Mu ihul olgu mared, kus vagad megarad.
Kus nemed hingades, bi nemele müriwad.“

Liht raud ristil 1889 a.

"Ma hingam niid mo tse hõlman,
" mo ihu hingab õnsaste."

Raud ristil - pleadil Koopia №9. asub

1890 a. " Kes niid isemast alandab,
" kui seisinane leppumee, see on
" suurem taeva riikis."

Ristil joonis №6.

1896 aastal asub ristil joonis №7

" Ole ustav surman, siis tahan
" Ma sulle elurõõri anda"

1896 aastal, ristil joonis №7. asub:

" Ma ole sinu igavetse armastusega
" armastann. See pärast ole Ma sinu
" haldusega tõmbann. " ferum. 31.3.

1898 aastal, liht ristil - pleadil asub:

" Alasti olen mäna oma ema ihust väl-
" jätulnud ja lähen alasti sinne jälle
" tagasi.

fehova on armud ja fehova ^{äre} ~~su~~ rötund
fehova nimi olgu küidetud. Job 2. 1.21.

1899 aastal, liht raud ristil - pleadil.

" Suimene tõuseb kui lilleke ja
" lõigatause ära kui vari ja
" si jää mitte siisma"

Hind. 14,12

1900 aastel. Liht reund ristil, triiki täht-
tega:

"Siin kätte panen ma tallile oma
vainu, Sa alad mind linnostanud,
oh Jehova, Sa tõi jumal." Ps. 31. c

XXI. Missugused on iseloomustavad
hauakirjad ehk tähtsate isikute hana-
kirjad hilisemast ajast ja missugulise-
sel huumorigil? Kas on Eesti avaliku
elu edustajate haudu, missugused mä-
lestusmärgid, on need haudadel ja mä-
lestusmärkidel tähttäbelised kirjad.

Kuusi surmearval Eesti avaliku elu edus-
tajate haudu pole.

Iseloomustavaks, hauakirjadelle hilise-
ma ajajal, on nende lühigos.

1904 aastel. Liht. reund ristil:

"Lame lõppuksed mine, 'unne tulla"

1906 aastel. Lattest ristil joonist. № 4.

"Jumal on armastus."

1907 aastel. Ristil-joonis A 8 - reund
lattel rist, rask plaadil:

"Ole ustav surmani, siis tahan ma
sulle elurooni anda."

Liht. raud ristil. 1908 aastal.

"Õndred on need, kes Talli pulma
õhtusöömale on kutsunud."

1910 aastal. Liht. raud ristil:

"Siin ootan issand roomast Su
päeva tänuks."

Kuid erinevad ka pikemad seltsid.

Ristil foonis N° 9. 1911 aastal.

"Päev on reerend, õhtu ju Rändajale kätte jõudnud
Õisel ta saab pärida, mis ta päeva ajal nõudnud.
Lahurunud nüüd reher sus.
Hingab viimse roodi sus."

1911 aastal. Kivist rist ühes alusega. foonis #10

Sileda pinnale sisse veintud küldudel täited:

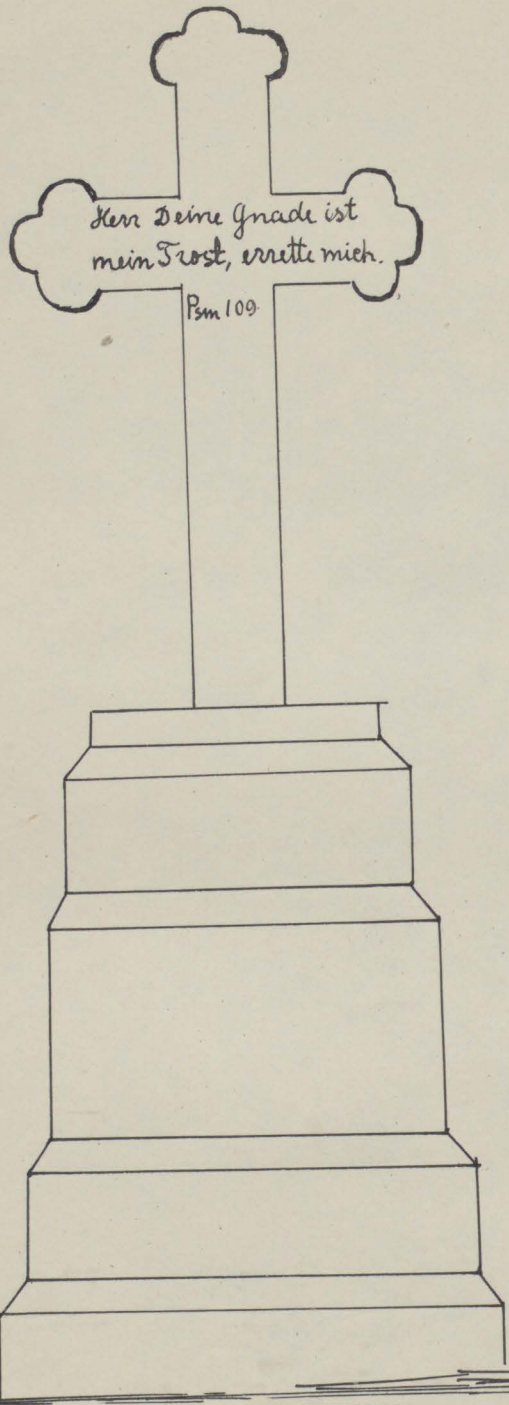
"Ära kerde mõtte, sest mina olen
sind lunastanud, mine piidi sind
kutsunud. Ja oled minu pärelt."

1925 aastal. Liht. raud rist. vasn pleedil:

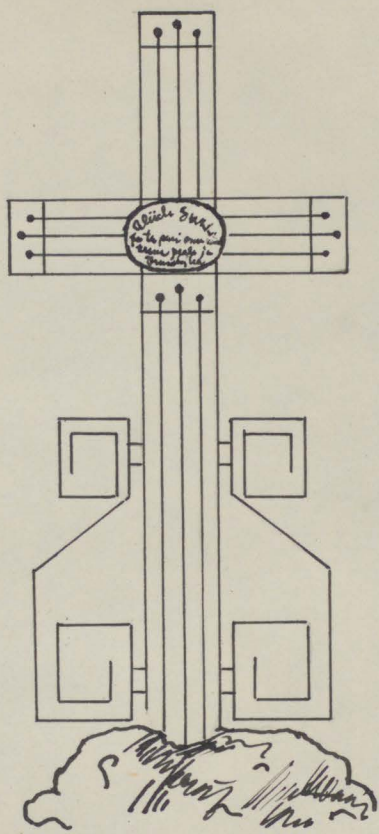
"Olu üürine, - arm igavene."

XXII. Mis kujulised on üldse kihelkonnas
alvade huanamärgid ja mis aastatel umb-
kondu esineb ja tüüp (huanapleedid, mit-
mekujulised huanaristid, huanasambad; tar-
viline ja tüübi kohta joonestus või
pildistus)?

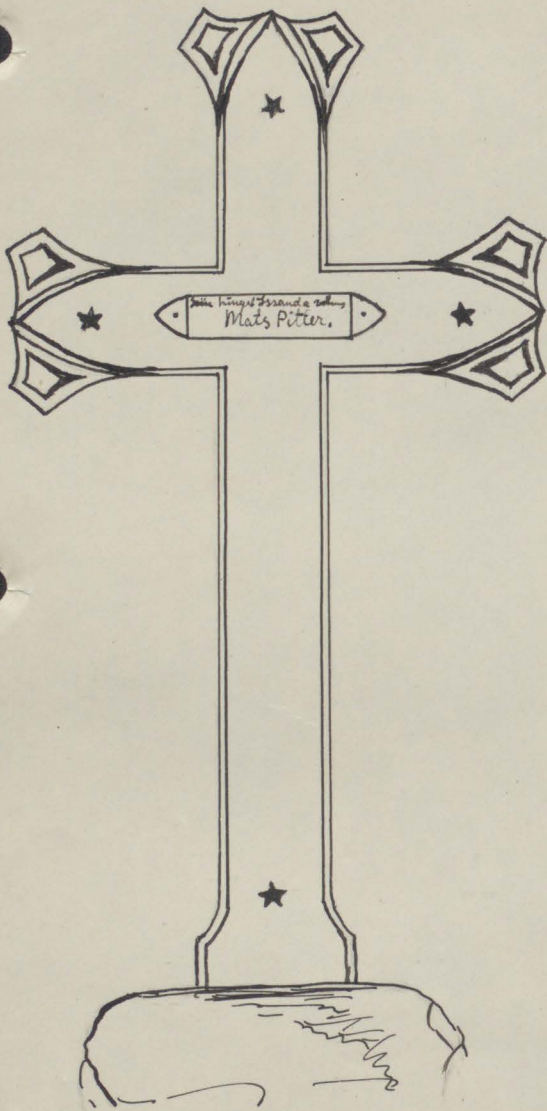
Kuusi kirikus kabelis nooremel ajal esi-
nevad kivi ja raud lettest ristid, mis

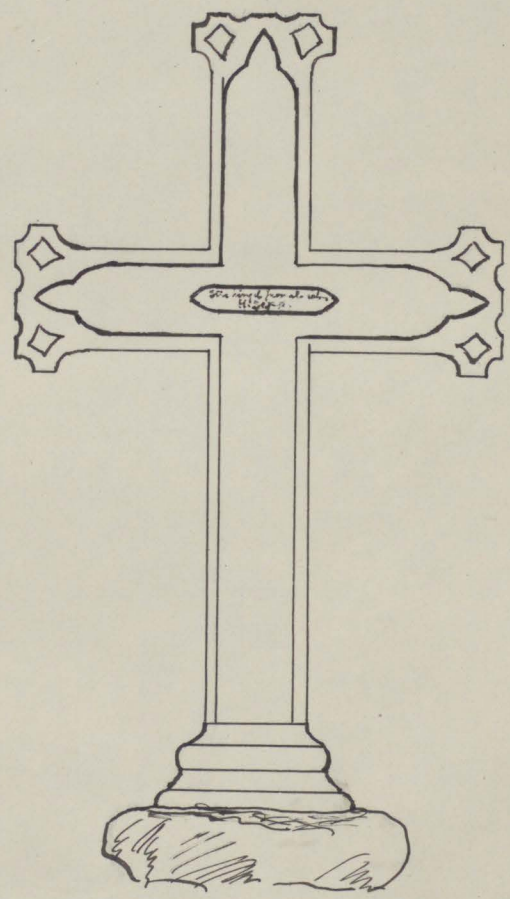
foonis N° 11.
aartest 1883.

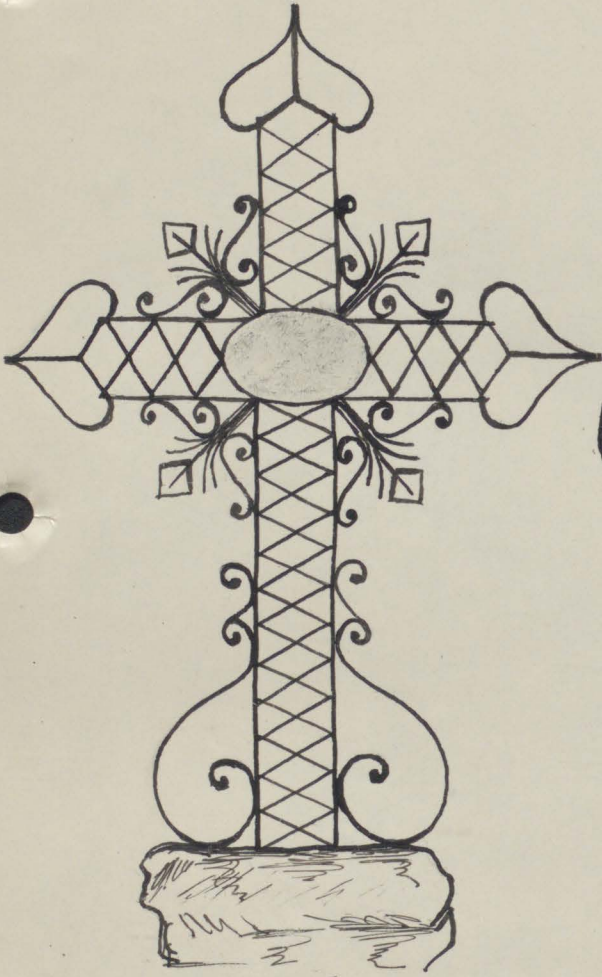
foonis N° 12
a. 1884.

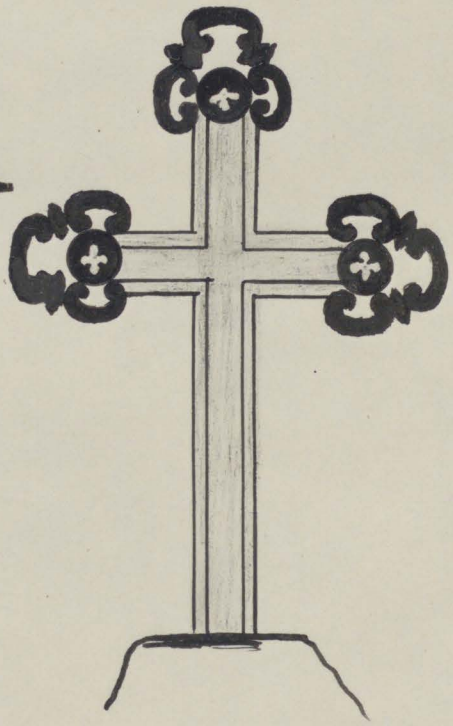
faouis N° 13
a. 1886.

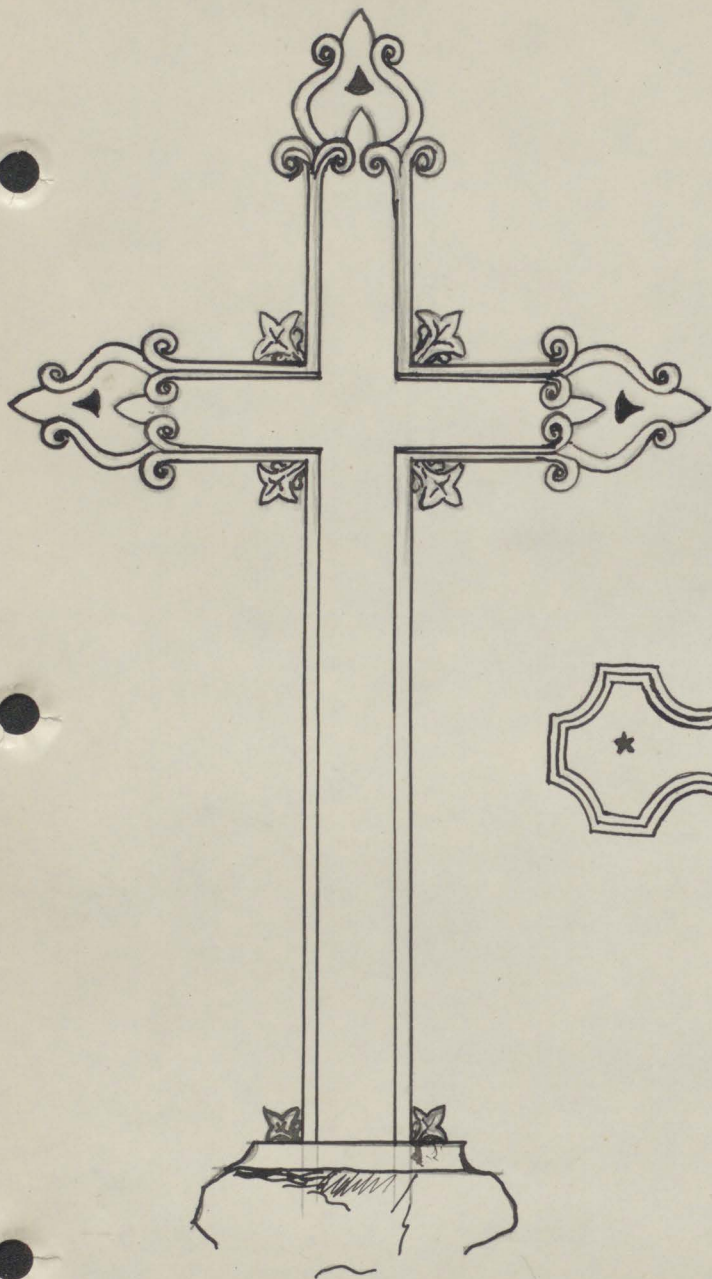
faouis N° 4
a. 1888

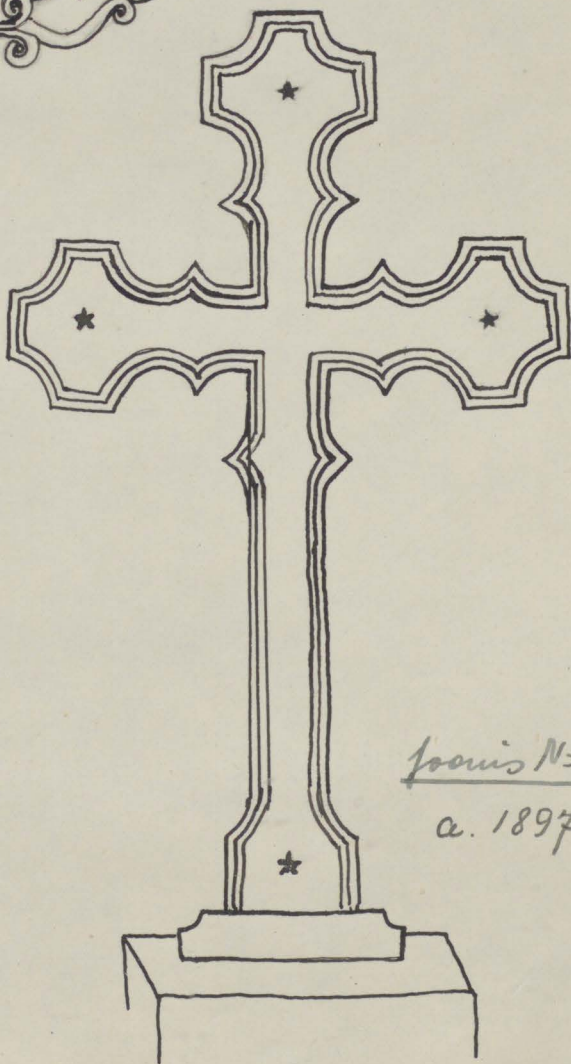
foomis No 5.
a. 1890.

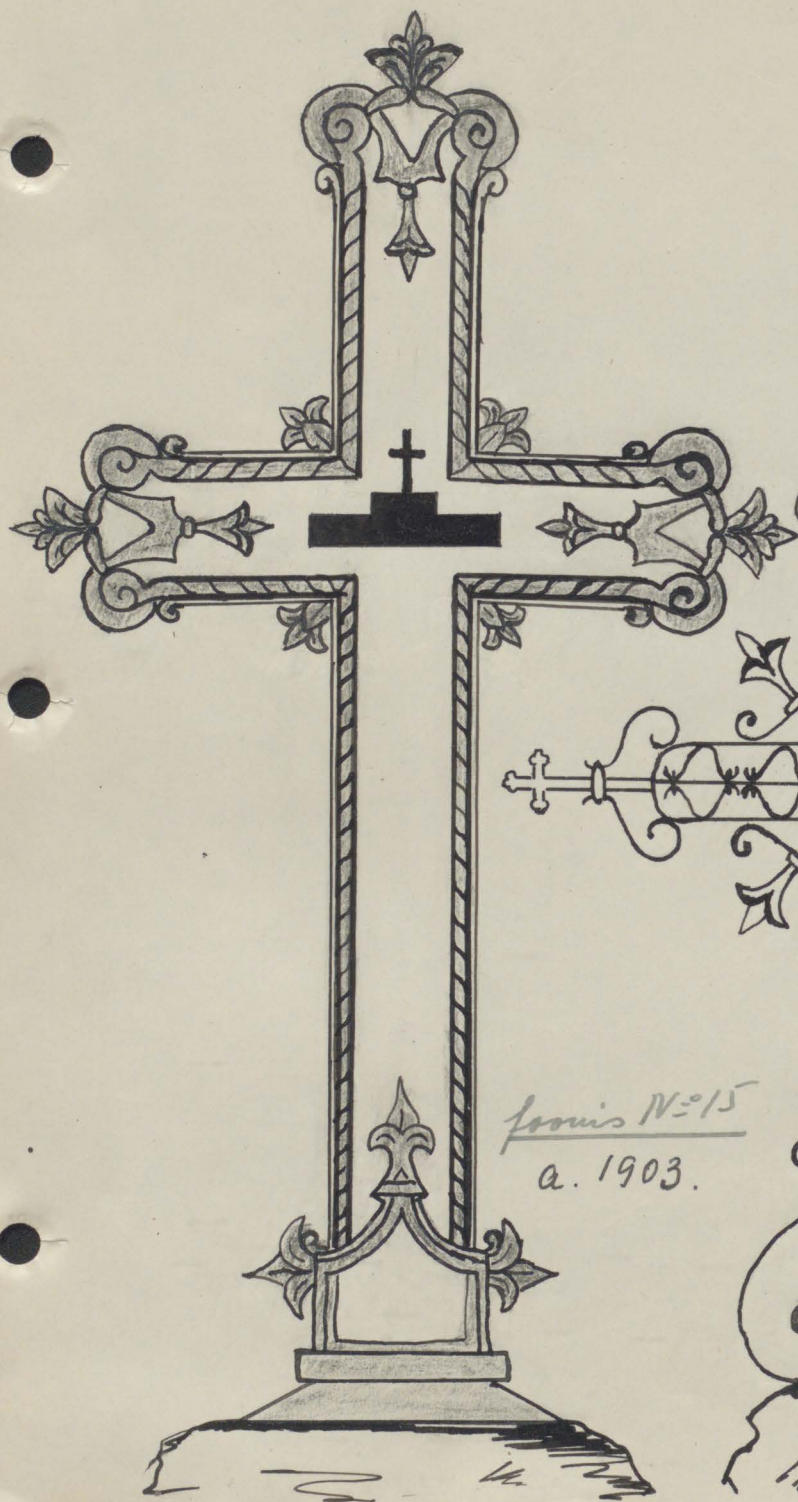
foomis No 7
a. 1894.

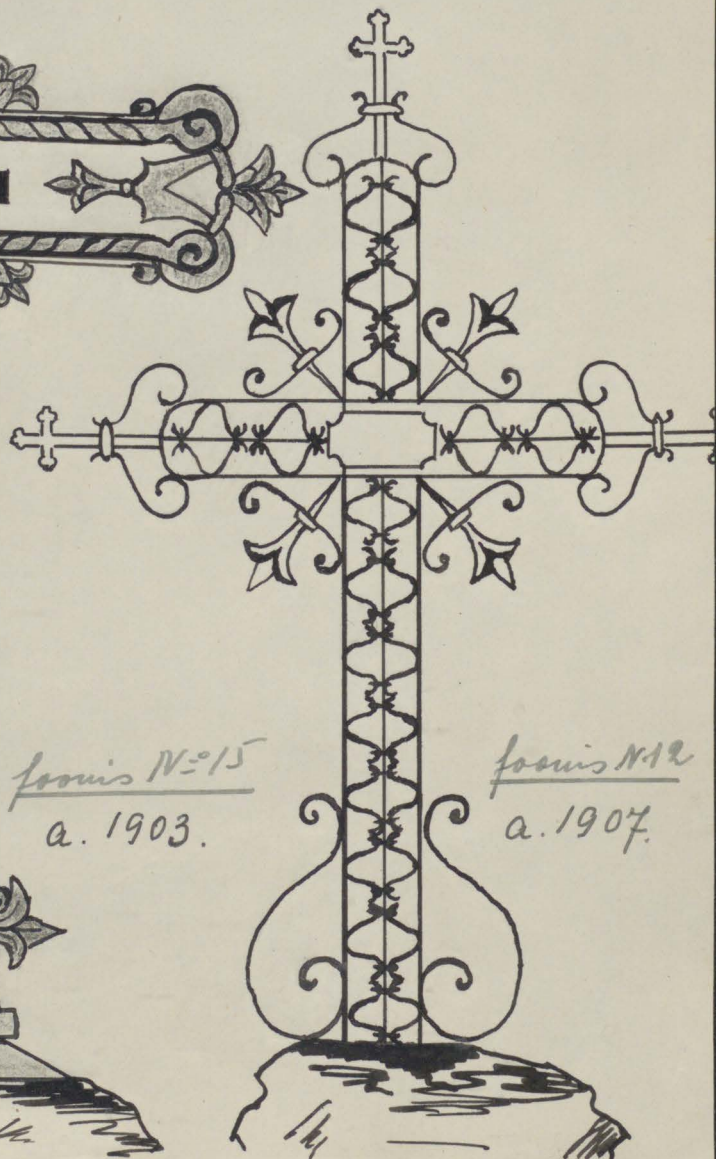
Formis N° 14
a. 1896

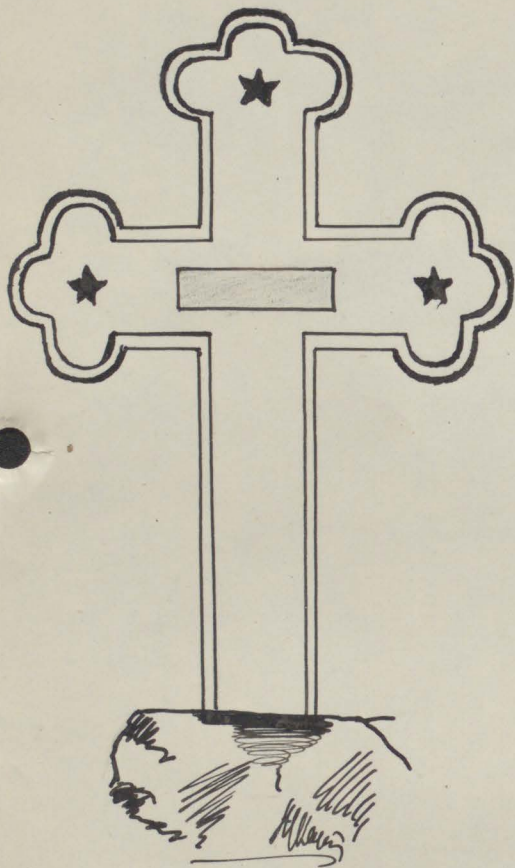
Formis N° 6
a. 1897

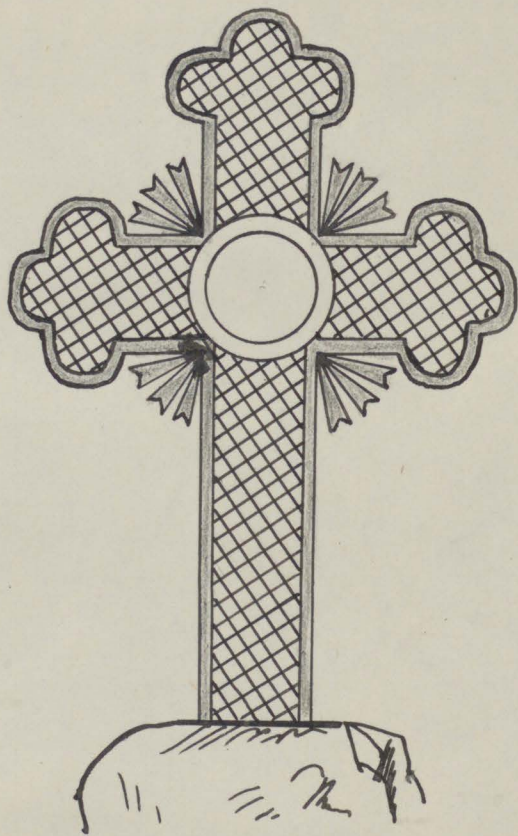
fornis N° 15
a. 1903.

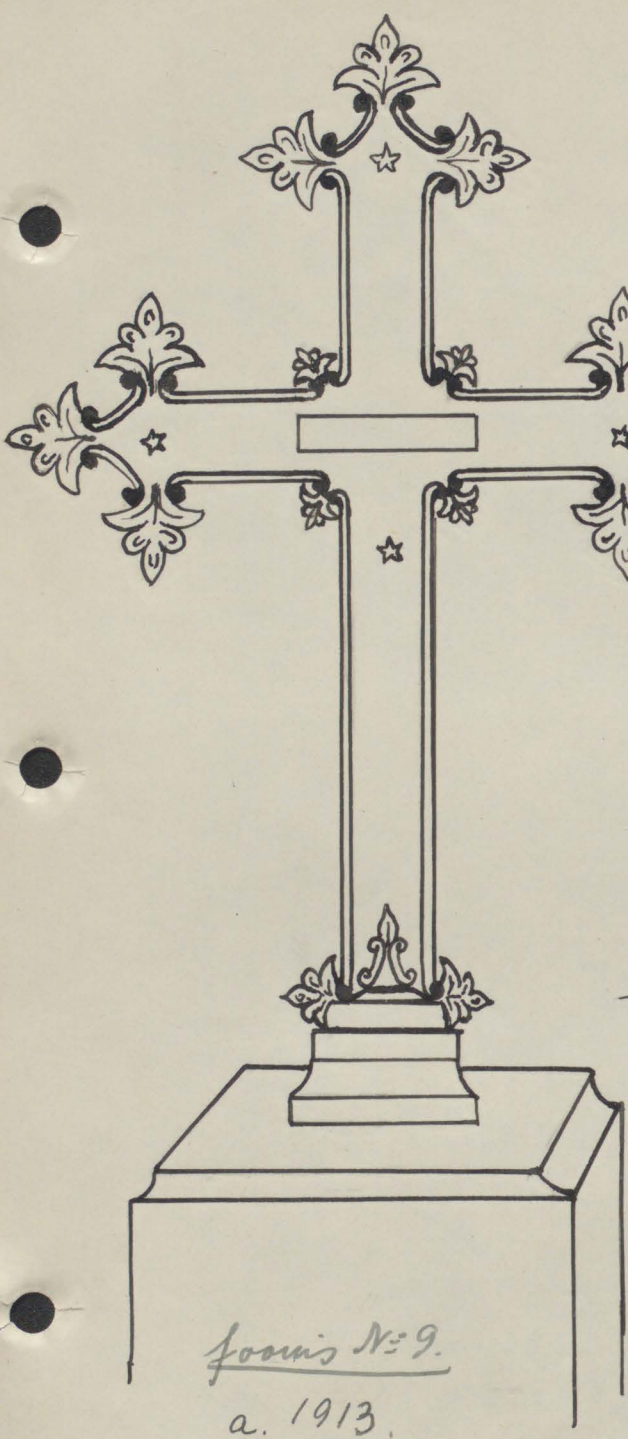
fornis N° 12
a. 1907.

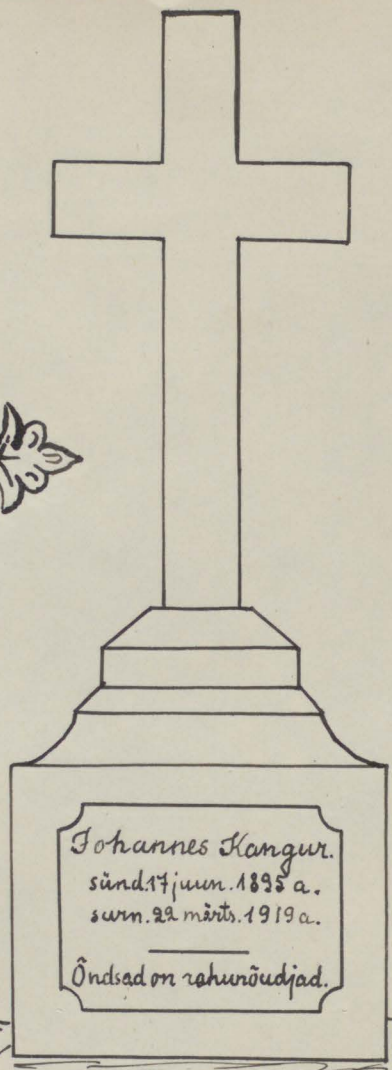
Formis N° 10
a. 1911.

Formis N° 8
a. 1913.

foomis N: 9.
a. 1913.

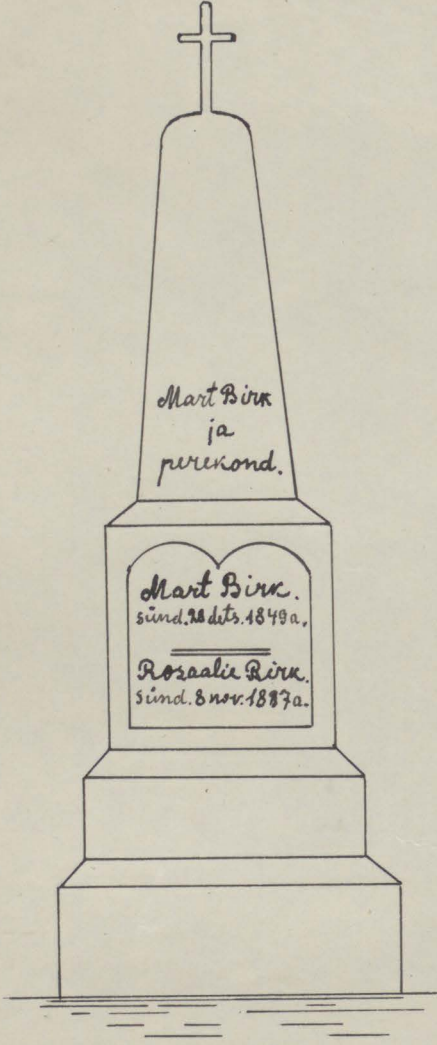

Johannes Kangur.
sünd. 17 juun. 1895 a.
surm. 22 märts. 1919 a.
—
Õndsad on rahunõudjad.

foomis N: 10.

foomis N: 17

Joonis N° 16.

Joonis N° 18

foonis A 51 ja foonis A 12

Aluses summal on ka ristitüübid laeva
summaial.

20-aastast esinevad raud ristid
lihtsad ja foonis A A 13, 4, 6, 12, 14, 15
Viimesel aastakümnel läinud sajandil
eranditult olunud foonis A A 6, 7, 8

Hiljemal ajal esinevad veel foonis A A 9, 10.
Kurni kui ka Laava summaias levdub üks
kummagis - mälestus tahvel risti aluse na-
jal.

foonis N: N: 17 ja 18

Kurni summal on ka üks hauekivi
150 cm x 75 cm, millesse raiutud:

Hier

uhet in gott

Karl Reinberg

geb. den 21 März 1819

gest. den 10 December 1883.

Ja Laava summaial on erandiks, Mart Birkäi
ja perekonna mälestus sammas foonist N: 16.

Laava summal alus erinev veel
3 risti salmi.

Ristil foonis N: 15

Siin hingava jumela rahus

Mihuel Koppa

sünd. 20 Nov. 1813 surm. 15 juuli 1863

Jenna abikaasa Eva

sünd. 7 juuli 1818 surm. 29 det. 1882

Poja poeg Haants.

sünd. 1862 surm. 1863

fehova on rindekarjane, ei mol pole ühtegi veja.

taav. l. 22.1

1779 aastel. Liht. rand ristil.

Paradiis on siin paik | Keskisest kurja ilma väest
Kohke kondo jõudva keik | pämmu fenu verre väest

Hiljemel ajal esineb:

„Rand laevast mitte maha jääb,
vul nutem eluline läeb.“

XXIII. Kas on häänamärgide hulgas
kurioosumisi, missuguseid ja mis apast?
Kas on muude kohalike inäraldusi?

Isäraldus on siin raud lathidest ristid
nagu Jeanis 4, 4, 5, 8 ja 12 - need on

isegi kurioosumiterni imelikud.

XXIV. Kas on muude veel haardesid ja
häänamärgi kihelkonnas, kus ja missugu-
sed (perikondlikud metsesepargad, sõjapüüad,
kalmed, kivikengrud, katuakadmed, teadaole-
vad ehk arvatakse vanad haard ehk matu-
sekohad kihelkonnas üldse)?

Aluid matusekohti ei ole. Rahva suus lii-
gub aga jutt, et Kurssi kihelkonnas Kurusi
külast loode poole, Häänamärgi mõisa
metses, alle kõrgem koht, imbitsetud
pehmet soost ja rebedist. Seal on mee-
küünkline - nagu kaevikud olus olud.

ja rahvas arvab, et suure katku ajal, seal
inimesi elanud ja sinna ka maetud, sest
kaevamisel tuleb välja inimese luud.

XXV. Kas on vanede kirikute ja kabeli
asemed, olgu katoliku või Luteruse
usu ajast ja mis on seal näha või, mis
neist teatakse?

Puurmani mõisas asus katoliku ajal
'kirik - Elisabeti kirik. Sellist-praequ-
ümberhitatud - on saanud vilja oialaks.
Tõuna poolsel oida sinjal - seespool ühe
ukse kohal on rauk pleat mallele gra-
veritud :

- Dominus protector meus Anno 1748.
On märgata kiriku ukse kohti sinjal sus.
Endised ukseid on palju väiksemaks tehtud
Uste kohal on ristimajalised õõnsused
leibi sinjal. +

Rahvas arvab, et Kaavere külas Tõuna talu
põldudel asuvad kaks ovelset, suurte
kiride, hunnikud, ou, kumagi oluute, ki-
riku ja kabeli asemed.

Kursi kiriku vanad pitsatid.
ellõlemad sama tekstiga.

= Der Tallyngofschens
Kirche. Siegel =

№ _____
Отъ Талыngoфскаго Пастора.

Prægused Kursi kiriku templid.

Kursi

Ev.-Luth. usu koguduse

õpetaja

" 192 a.

№ _____

Jõgowa kaudu

Kursi Ev.-Luth. usu koguduse
Perekonnaseisuametnik-vaimulik.

Kursi Kiriku EESTSEISUS

" 1921. a.

№ _____

Ole Jõgowa

XXVI. Missugused on leeduvaad vanael pitsetid, mis kiri ja kuju veel on? Kas on mõned vanael plaanid või vaated kirikutest, abinimikutest, kabelitest ja nende sees olevatest asjadest ja mis ajast need on?

1. Kurni kiriku vana pitsetid on kaes ja üks venekeelne kaart. Koopia N:o 9.
Pitsetid on ovaalsed, mõlemad sama teustiga:

Der Talukhofschon Kirche. Siegel.

2. Leodub üks Kurni kihelkonna vana kaart - sellel puuduvad selitused ja aasta aeg - väga rebenenud sirjad. Kaardi ühes nurgas on nimi Talukhof ümberkriipsutatult ja keerdis selles numbriid ja roheliselt ning kolleselt eraldatud piirkonnad.

Kaas kaardof Talukhof 1812. ja 1839 a.

XXVII. Mis sisuline on kiriku arhiivis kõige vanem kirjalik materjal ja mis ajast ta on? Kas on kiriku arhiivist teadupärasest dokumente mujale viidud?

1. Kurri kiriku arhiivis leidur kõige vanem kirjalik materjal on Stockholmis 30 nov. 1692 a. väljaantud kiriku-kord. Kirjutatud sausa keeles gooti tähestikuga. Keursta vorm. on 11 em. x 21 em. ja sisaldab 32 lehekülge: Esimisel leheküljel:

Königin Mayt.

Grädigte Resolution und Erklärung. auf derogetirte Unterthanen, der Ritter- und Priesterschaft in Estland, durch den Bischof Doctor Johann Herwich Gerthium unterthänigt vorgetragten Fragepunkten und Erinnerungen angehende etliche Fälle, so bei der publicirten und im Druck ausgegangenen Kirchen Ordnung ihre Fortfüllung an dem Orte im Berdueten Lernen (?)

Gegeben Stockholm

d. 30 Nov. Anno 1692.

Raematu lõpus allkirjad

Carolus L: S ja all

(?)-märk minult!

p Polus?

Nimexiri esitado
ja sua yurude
lifada!

2. Kursi kiriku arhiivist on viidud Riiga 59
 kuni 1833 a. kirjutatud kirikuraamatute.
 selle kohta leodub märkus Kursi kiriku
 inventeri ja arhiivi nimestikus, milline
 kokkuseadus 16 okt. 1894 a. - revideriind
 B. Sielman Propst als Vizitator. Paul
 Willigerode Pastor als assistent.

Anmerkung: Auf Verlangen Livländi-
 schen evangelisch-lutherischen Konsisto-
 riums wurden 3 Bände aus dem Kirchen-
 archiv des Kirchspiels Talukhof nach Riga
 geschickt und zwar:

- 1. Band: Verzeichnis der Geborenen, Verstorb.,
 Confirm., Kommun., u. Getrauten
 vom Jahre — — — — — 1750-1793
- 2. Band " — " — " — " — " 1793-1811
- 3. Band " — " — " — " — " 1812-1833.

Peale mainitud reameetute on arvataves-
 tike muud dokumente ära viidud, ühel
 kui teisel juhul.

Vanemad dokumente Kursi kiriku
 kohta leodub aga Eesti Vabariigi kesk-
arhiivis Tartus.

XXVIII. Praeguse kirikuarhiivi nime-
kiri lühide järel ja lühid aastete jär-
rel! Herculised dokumendid, ka hercul-
dosed trükitud raamatud tulvad eri-
ti nimetada, nii näitus näie visitatsiooni
protokollide aastete järel, kiriku krooni-
kad ja muud sarnased, ära tühendades,
kes visitatsiooni toime parri, kes kroonika-
kirjutas ja mis ajal.

Kuusi kiriku arhiivi nimekiri
1929 aastal.

I Sündimise ja ristimise raamatud 9.

1.	-	"	-	"	-	aastatel 1834-1849
2.	-	"	-	"	-	1850-1861
3.	-	"	-	"	-	1862-1886
4.	-	"	-	"	-	1887-1911
5.	-	"	-	"	-	1892-1909
Sarese koguduse sünd. ja ristim. r.						
6.	-	"	-	"	-	1835-1860
7.	-	"	-	"	-	1860-1900
8.	-	"	-	"	-	1900-näis olev.
9.	-	"	-	"	-	1911-1927.
<u>II</u> Luterlannise raamatud.						
10.	-	"	-	"	-	1834-1852
11.	-	"	-	"	-	1852-1860
12.	-	"	-	"	-	1861-1904

13. " - " - " - " - " - " - 1892 - kões olv.

III. Arvumleheliste reemanded: 6

- 14. - " - " - " - " - 1812-33 ja 1846-1855
- 15. - " - " - " - " - 1835-1845
- 16. - " - " - " - " - 1860-1872
- 17. - " - " - " - " - 1873-1879
- 18. - " - " - " - " - 1880-1888
- 19. - " - " - " - " - 1888-1892

IV Kuulutuste ja leulutuste raami: 8.

- 20. - " - " - " - " - 1834-1842
- 21. - " - " - " - " - 1843-1852
- 22. - " - " - " - " - 1853-1863
- 23. - " - " - " - " - 1863
- 24. - " - " - " - " - 1892
- 25. - " - " - " - " - 1834-1857
- 26. - " - " - " - " - 1852
- 27. - " - " - " - " - 1892 - kões olv.

V. Surumate nimestinud: 5.

- 28. - " - " - " - " - 1834-1849
- 29. - " - " - " - " - 1850-1868
- 30. - " - " - " - " - 1869
- 31. - " - " - " - " - 1892
- 32. - " - " - " - " - 1917 - kões olv.

VI. Perikonna reemanded: 2

- 33. - " - " - " - " - 1835-1861
- 34. - " - " - " - " - 1862 - kões olv.
- 35. - Perikonna alphebit -
- 36. - " - " - " - " -

VII Kirium konvent protokolled:

37. " - I köide " - " - 14 mai 1803
 38. " - II köide " - " - 1868

VIII Kooli pöevareematus: II

39. - fõime kooli pöevareematus 1860 - 1879
 40. - Vämmikvere " - 1867 - 1879
 41. - Laeva " - " - 1864 - 1870
 42. - Utseli " - " - 1867 - 1879
 43. - Altruuga " - " - 1867 - 1878
 44. - Tammini " - " - 1868 - 1879
 45. - Pööravõla " - " - 1869 - 1878
 46. - Piknurme (Pethnurme) - 1871 - 1879
 47. - Laeva Vanavõla - " - 1871 - 1879
 48. - Laeva Uusvõla - " - 1877 - 1879
 49. - Tõrve " - " - 1869 - 1878.

IX Vanad ülesanded perenemise rahva osast.

50. - " - " - " -
 51. - " - " - " - 1860 - 1869
 52. - " - " - " - 1870 - 1877
 53. - " - " - " - 1878

X. Vanavõlgu reematus.

54. - " - " - " - 1816
 55. - " - " - " - 1845
 56. - " - " - " - 1853
 57. - " - " - " - 1861

XI Kirium arve reematus.

58. - " - " - " - 1857 - 1900
 59. - " - " - " - 1858 - 1916
 60. - " - " - " - 1776 - 1858

XII. Kiriku seaduse raamatud. 63

- 61. Gesetz für die evang.-luth. Kirche — 1832
- 62. Instruktion für die Geistlichkeit und die Behörden der evang.-luth. Kirche in Russland — — 1832.
- 63. Gesetz für die evang.-luth. Kirche — 1857.
- 64. Alphabet Real-Register zu Gesetzen für die evang.-luth. Kirche in russischen Reiche.

XIII. Agendad

- 65. Agenda für die evang.-luth. Gemeinden in russischen Reiche — — —
- 66. Besti kelles — — — 1883
- 67. Saase kelles — — — 1885
- 68. " — " — — — 1885
- 69. Entwurf zu einem Anhang zur Agenda 1904
- 70. Liturgia käsiraamat saase k. — 1889
- 71. " — " — " — — 1889
- 72. " — " — " — — 1897.

XIV. Moosjonitöö vatis paan.

- 73. — — — — 1860-1872
- 74. — — — — 1875-1884
- 75. — — — — 1885

XV. Kousistooriumi kirjad paan.

- 76. — — — — 1812-1827
- 77. — — — — 1828-1832
- 78. — — — — 1833-1842
- 79. — — — — 1843-1847
- 80. — — — — 1848-1867 ja 1868-1881

mis ayaft?
Guvre lifede
igale pool!

Liza Kubicki

Visitatsioonin protokollid.

23 jaan. 1752 a.

Acta Casarea commissionis generalis
Ecclerasticae Districtus Dorpatensis
habita in eedibus Rerachia libus, Talu-

hof. d. 23. Jan. 1752.

Visitatsioonin teine peenuud. General super-
intendent: Jakob Andreas Finckermann
Taluhof. Pastor Reimers

alluvijutunud: Attestiere hiemut,
dass es der Wahrheit / Eberhard von
Gimtersberg d. s.

Hanc Copiam dem Originali concordare
athestor.

Ch. Henrich Boeckelmann

Pastor apud Oberpfealien.

Copiam hanc et copia mihi exhibita
descriptam concordare vidi quod distor
Taluhof. Pastoret d. 24. Jan. 1752

In fidem concordare F. g. Meunstadt.

Visitatsioonin protokoll

Hellenurmes 23 det. 1765 a

Visitator: A. H von Bruningen

Pastor loci: J. Ehrh. Seefelds.

Safs?

Visitationprotokoll

61. 66

20 Jan. 1766 a.

St. Martin oder Taluhofs Pastoret d. 10
Aug. 1765. Bod. Sr. Biell. des Herrn
General Leintin. und Rechtsgrafter von
Mannteuffels, als Patroni Ecclesiae ergan-
genes Circulare, waren alhier zusammen-
genommen:

2
23
XII

1. Sr. Biell. der Herr gen. Leint selbst.
 2. Deputirte von der Stadt Dorpat
- H. Justice Bürgermeister Stegemann.
St. Retzmann Lehwerer et secretarius
Bischoff.

In fidem. Frid. f. Gadebusch
Sifs? Notarius.

Visitationprotokoll.

10 Jan. 1775 a.

Visitator. Chr. Fried. Pitirsen
Stadt Secretarin

In fidem S. Andrei - Notarius.

Sifs? - - -

Visitationprotokoll

10 sept. 1814 a.

Visitator: A. Nehrsris (?)

Notarius: C. Aug. Roth.

Pastor loci: Chr. f. Schubbe.

Sifs? - - -

67

Visittatroomi protokoll

9 juunil 1841 a.

Visitator: Preost P.S.S. Everth.

Assistent: pastor. E. Lassius

Pastor loci: Chr. f. Schutte. Kodaverust

Sija? - - -

Visittatroomi protokoll

12 juunil 1849 a.

Visitator: Eduard Asmuth.

Tartu ringkonna preost Termes

Assistent: Fr. Ackermann

Pastor loci: Chr. Fr. Jantser.

Sija? - - -

Visittatroomi protokoll

4 det. 1866 a.

Visitator: Muksiaste preost Oberphalens.

Assistent: pastor Hirsch.

Pastor loci: C. Tröppfer.

Sija? - - -

Visittatroomi protokoll.

14 okt. kuni 14. okt. 1894 a.

Visitator: preost B. Ivelmann.

Assistent: pastor P. Willigerode

Pastor loci: Gustav Punge.

Sija? - - -

Pundub? }
(Lise nōda!)

Visitatsooni protokoll.

29 okt. kuni 1 nov. 1904 a.

Visitator: praost B. Sielmann

Assistent: A. Laar Toomest

Pastor loci: Gustav Punga.

Saj²/₅ . -

3. Kurssi kirjandusosakad ei ole.

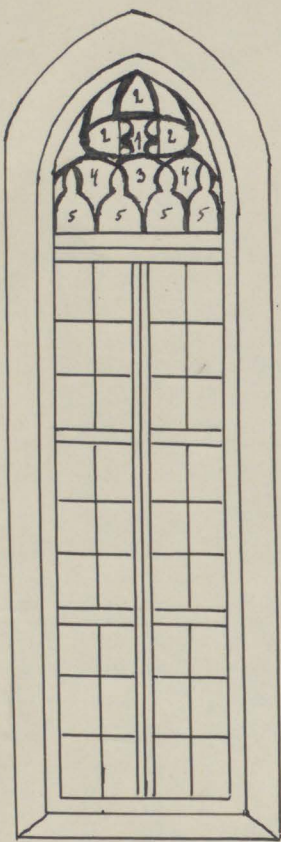
XXIX. Mis on veel kirjandus ehk kihelkonnas mälestus märgidest ajalooliselt iseloomulike tähelepanu väärtused?

Tiisti ajalooliste asjade hulgas olus nimetatada Puumani lossi pergis pääsastege ümbritsetud lehtmaja jumes lortud peetavoli sisse viherdetud, enne elamu tuuffelid mõises elutsira, smarium vapp ühes nimelega 1752 aastast pärit.

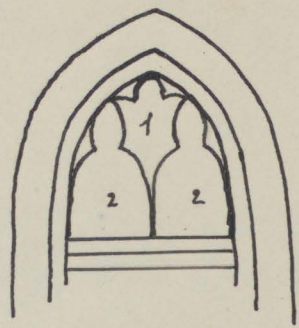
Joanis N° 19.

X Kes loodub kirikul klaasmaaliidiga ja värvoliste kleesrdiga aknaid?

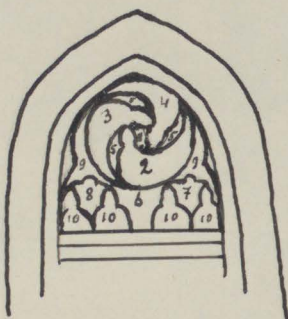
Kurssi kirikul on kuuks suurit arunkt, mille ümmardel osad on reamotatud värvoliste kleesrdiga. Joanis N° 20

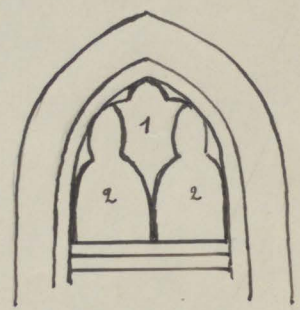
- 1. Kollane
- 2. Punane
- 3. Tume punane
- 4. Tume violetikas sinine
- 5. Valge matt

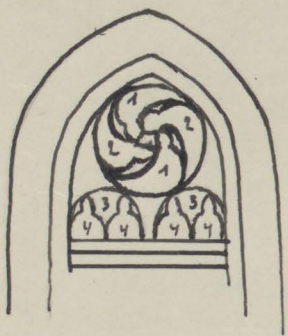
- 1. Punane
- 2. Valge matt

- 1. Kollane (sida)
- 2. Valge
- 3. Punane
- 4. Roheline hele
- 5. Violet tume
- 6. Kollane tume
- 7. Punane
- 8. Roheline hele
- 9. Punane
- 10. Valge.

- 1. Roheline hele
- 2. Valge.

- 1. Kollane tume
- 2. Sinine tume violet
- 3. Punane tume.
- 4. Valge.

- 1. Punane
- 2. Sinine hele
- 3. Roheline hele
- 4. Kollane tume
- 5. Valge.

Formis N° 20

Kursi'

70

1752

23. I

V

Kog A

1765

23. XII

V

Kog A

1766

20. I

V

Kog A

1775

~~10. I~~

V

Kog A

1814

10. IXV²

Kog A

1841

8. VIV^{pr}

Kog A

1849

12. VIV^(pr)²

Kog A

Kursi

71

1866

4. XII

V pr

Kog A

1894

17. V

V pr

Kog A

1904

29. X - 1. XI

V pr

Kog A